

DE NIEUWE EUROPEANEN

Gerard Kester

DE NIEUWE EUROPEANEN

De toekomst maken we samen

DE NIEUWE EUROPEANEN
De toekomst maken we samen

© Gerard Kester - 2023

Auteur: Gerard Kester
Drukwerk: Boekengilde
Omslagfoto: Matthieu Hes
Opmaak: Boekengilde

ISBN: 978-94-6491-064-3
NUR: 600

Dit boek is een verkorte Nederlandse bewerking van: Gerard Kester, *The New Europeans: a roadmap for mutual integration and democratic ownership*, 2022, Peter Lang International Academic Publishers (Brussel, Bern, Berlijn, New York, Oxford, Wenen). ISBN 978-2-87574-475-3.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of de auteur.

Contact: gerardkester@ziggo.nl

Voor Sonja
de zon in mijn leven

INHOUD

Inleiding	13
DEEL I	HOEZO, VOORUITGANG?
1.	Het Begon Allemaal zo Veelbelovend 17
2.	De Triomf van het Kapitaal 23
3.	De Europese Unie in Dienst van de Economie 29
4.	De Illusies van het Neoliberalisme 35
DEEL II	NIEUW BLOED
5.	Migratie Brengt Verandering 49
6.	Europeanen en het Wereldrecord Migratie 55
7.	Geen Muur zal Hoog Genoeg Zijn 63
8.	Botsende Culturen 75
Deel III	EUROPA ZAL WORDEN WAT WIJ ER SAMEN VAN ZULLEN MAKEN
9.	Europa in een Draaikolk van Verandering 89
10.	De Verlichting onder de Loep 105
11.	Beter Samen dan Apart 117
12.	Europa als Laboratorium van Verbinding 127
13.	Nieuwe Wegen voor de Democratie 135
14.	Samen de Economie Beheren door Democratisch Eigendom 149
15.	Een Routekaart naar de Republiek van Europa 163
Geraadpleegde Literatuur	179

Voorwoord

Na een lange academische loopbaan had ik mijn pen opgeborgen. Alhoewel, ik kon mijn kleinkinderen niet weigeren mijn memoires te schrijven – ze hadden zo vaak gehoord dat ik op reis was naar verre landen, wat deed ik daar allemaal? Maar ook al is het leuk iets mee te geven over het verleden, memoires worden al gauw een soort herkauwen. Is het niet zinniger om over de toekomst na te denken en dáárover te schrijven, dacht ik. Want terwijl ik bezig was mijn werk en belevenissen in Azië en Afrika op te tekenen, schrok ik van de manier waarop in Europa over migranten, die daar vandaan komen, gesproken wordt. En van de manier waarop zij hier vaak worden behandeld, van de vaak botte en negatieve beeldvorming in de media. Dat stond haaks op de ervaring die ik elders heb gehad. Vooral het wederzijds respect, en de bijna onvoorstelbare gastvrijheid, overal in die landen, staan in mijn geheugen gegrift. Steeds in aanraking met andere culturen had het mij gefascineerd hoeveel ik daarvan kon leren. Er was meer dat mij opviel, eindelijk weer ‘thuis’. Europa wordt in veel andere landen als een wonder van vooruitgang gezien; hoe moet je dat rijmen met de grote onvrede, zelfs woede, over groeiende ongelijkheid, het inleveren van sociale zekerheid, het wantrouwen in de politiek, het al maar uitstellen van afdoende maatregelen tegen klimaatsverandering? En waarom zoekt elk land zijn eigen weg, terwijl er al sinds de tweede wereldoorlog gesproken wordt over een verenigd Europa met één omvattend beleid?

Ik zette mij schrap. Dan maar niet achter de geraniums gaan zitten en van mijn pensioen genieten. Zodra ik mijn memoires afhad, begon ik boeken te lezen over migratie en integratie, over Europa, geopolitiek, democratie en neoliberalisme. Ik nam deel aan conferenties en workshops over deze

onderwerpen, in eigen land, maar ook in Polen, Slovenië, Oostenrijk, Malta, Noord-Macedonië en Bulgarije. Ik ging op reis naar Roemenië, Moldavië, Servië en Noord-Ierland, en dook in boekwinkels in Rome, Parijs, Brussel, Berlijn en Madrid, En bezocht Zuid-Spanje om meer te weten te komen over het multiculturele paradijs 'Al-Andalus', dat daar eeuwen geleden floreerde, en reisde naar Bosnië-Herzegovina om de interetnische burgeroorlog die daar woedde beter te begrijpen.

Zo ontstond het boek dat je nu in handen hebt. De thema's die ik daarin aansnij, vragen een ruime aanpak waarin verschillende denkwerelden aan de orde komen: filosofie, politieke wetenschappen, economie, migratiestudies, sociologie Ik geef toe dat ik geen expert ben op al die gebieden. Dus besloot ik mezelf, al schrijvende, in de buurt te houden van een aantal doorgewinterde auteurs die belangrijke boeken schreven over de onderwerpen die in het boek centraal staan: Thomas Piketty over de economie van ongelijkheid, Pierre Rosanvallon over het democratisch tekort, Ulrike Guérot over de toekomst van de Europese Unie, Dominique Moïsi over geopolitiek, Will Kymlicka, en Amin Maalouf over multicultureel burgerschap, Herfried en Marina Münckler, Stefano Allievi, Leo Lucassen, Paul Scheffer en Willem Schinkel over migratie en integratie, Steven Pinker, Antoine Lilti, Khalid Benhaddou en Patrick Loobuyck over de Verlichting, Alain Badiou en Marcel Gauchet over democratie in de economie, Philipp Blom over de lessen van de geschiedenis, en Slavoj Žižek en Pankaj Mishra over ons, arrogante Europeanen. Ik maak ook gebruik van vele andere informatiebronnen, zoals van niet-academische tijdschriften, in het bijzonder van het weekblad *De Groene Amsterdammer*, dat uitgebreid informeert over migratie en integratie.

Ik heb geen pretenties met dit boek. Ook al heb ik gebruik gemaakt van wetenschappelijke bronnen, is dit boek geen academische verhandeling, het is eerder een lang essay, waarin ik er niet voor terugdeins stelling te nemen. Het is dus typisch *out-of-the-box*, zoals dat heet. Om mijn verhaal te kleuren zal ik in een aantal *intermezzo's* vertellen over mijn reizen en

persoonlijke ervaringen. En ik zal mijn zorgen en mijn hoop uiten, mijn empathie, mijn kritiek en twijfels, mijn irritaties, soms zelfs mijn woede.

Uiteindelijk is dit een boek een uitnodiging tot een positief debat over Europa. Het werpt een nieuwe kijk op de toekomst, waarin jongere generaties Europeanen, met of zonder migratieachtergrond, een belangrijke rol spelen in het maken van een nieuwe toekomst: samen, als *Nieuwe Europeanen*. De lezer en ik zullen het niet altijd eens zijn, maar juist het debat over de toekomst kan helpen om een visie op de toekomst te ontwikkelen. Mijn ambitie is om daaraan bij te dragen.

Een Woord van Dank

Boeken zijn het resultaat van een collectieve inspanning. Al schrijvende komen collega's, vrienden en familie vroeg of laat te hulp met aanmoediging en advies. Ik bedank mijn collega's Godfrey Baldacchino (Malta), Niki Best (Frankrijk), Akua Britwum (Ghana), Darcy Dutoit (Zuid-Afrika), Torsten Geelan (Denemarken), Michael Gold (Engeland), Zoran Matevski (Noord-Macedonië), Adriana Mica (Polen), Georgios Trantas (Griekenland) en Vera Vratusha (Servië). Speciale dank gaat uit naar mijn dierbare vriend wijlen Henri Pinaud (Frankrijk) voor de kritiek van zijn scherpe geest. Vanzelfsprekend is niemand van de bovengenoemde personen verantwoordelijk voor de zwakheden van dit boek – die komen op mijn conto.

Omdat dit boek over de toekomst gaat, heb ik ook mijn kleinkinderen geraadpleegd. Zij en hun vrienden sieren de foto op de voorkant van het boek, samen, als *Nieuwe Europeanen*. Bovenal dank ik mijn allerliefste Sonja. Ik voel me nederig tegenover haar; met haar nuchtere wijsheid blijft ze mijn beste raadgever. En haar generositeit stelde me in staat om me voor langere tijd terug te trekken om te schrijven. Dit boek is aan haar opgedragen: aan haar liefde, en haar bewondering voor haar eigen cultuur, net zozeer als voor andere culturen.

Leusden, juli 2023

Inleiding

Dit boek zit als volgt in elkaar. In Deel I worden eerst kort de ontwikkelingen van de democratie en de economie sinds de Tweede Wereldoorlog geschetst. Waarom beet Europa, dat op een veelbelovend pad naar eenheid was, zich vervolgens alleen vast op economische en niet op politieke integratie? En hoe zijn we terechtgekomen in een continent waarin het neoliberalisme de illusies van gelijkheid, vrijheid en solidariteit preekt, terwijl in feite de rijken rijker worden, vrijheid wordt verpakt in gemanipuleerd consumentisme, en terwijl solidariteit afbrokkelt door bezuinigingen en privatisering. Hoe kon dit gebeuren in een continent dat trots is op zijn democratie?

Deel II gaat over migratie en integratie. Vaak wordt vergeten dat Europeanen ooit zelf naar alle delen van de wereld emigreerden. Nu immigreren anderen naar Europa. Ja, migratie is van alle tijden. Op de vlucht voor oorlog en geweld, of om te ontsnappen aan uitzichtloosheid in eigen land - mensen gaan waar ze zich veilig voelen en een nieuwe toekomst kunnen opbouwen. De tocht naar Europa is vaak een hel, en nog meer problemen stapelen zich op als de migranten eenmaal in Europa zijn. Daarbij komt nog, dat veel autochtone Europeanen immigratie als een pijnlijke inbreuk op hun gevestigde manier van leven zien. Ook het publieke en politieke debat over migratie richt zich op de negatieve, zelden op positieve gevolgen. In plaats van een visie op de toekomst te bieden, komt de nadruk te liggen op het terugdringen van migratie. Ieder land deed dat lang liefst op eigen manier, totdat, heel recent, een gemeenschappelijk beleid van de Europese Unie kon worden overeengekomen. En dat is er vooral op gericht om migratie van buiten Europa in te dammen. Maar de uitvoering van dat plan zit vol controversiële voetangels en klemmen.

In deel III worden de hoofdthema's van het boek samengebracht in een kijk op de toekomst. Migranten zullen een steeds belangrijker deel van de Europese bevolking worden – zij zullen hier wonen met ons, wij met hen. Dit verandert de Europese samenleving. De rode lijn die door dit boek loopt tekent hoe de groeiende culturele diversiteit die op die manier ontstaat, tot een positief verhaal kan worden gemaakt. Integratie is evenzeer een uitdaging voor Europeanen als voor migranten, en zal van beide kanten een inspanning vergen om een samenleving te bouwen die diversiteit accepteert en omarmt, culturen verbindt, en die gemeenschappelijke gronden en een gedeeld gevoel van verbondenheid zoekt. Dat kan het best worden bereikt door het lanceren van gezamenlijke projecten om de problemen van de toekomst aan te pakken - uitdagingen genoeg! Een daarvan is een economie te ontwikkelen die ten dienste staat van de samenleving - niet andersom: een alternatief voor het neoliberalisme. De macht van kapitaal eigendom moet vervangen worden door democratisch eigendom, zodat democratisch invloed kan worden uitgeoefend op de economische beslissingen die burgers raken op hun werkplek, in hun land en in Europa. In dat project kunnen burgers met een migratieachtergrond belangrijke en veerkrachtige katalysatoren zijn. Zij zijn niet alleen de architecten van hun eigen toekomst, maar ook van de toekomst van de samenleving als geheel. Ik zal met een utopische pen proberen de conclusies van dit boek bij elkaar te brengen in een routekaart naar een federale Republiek van Europa, aan het einde van deze eeuw.

I

HOEZO VOORUITGANG ?

1

HET BEGON ALLEMAAL ZO VEELBELOVEND

Na de Tweede Wereldoorlog stond het Europese continent in het teken van de economische wederopbouw. Mensen verlangden naar een nieuwe start. Het unieke gevoel van solidariteit dat was gegroeid als reactie op de gruweldaden van de oorlog, speelde daarbij een belangrijke rol. De politiek wilde graag een herhaling van de vooroorlogse armoede en werkloosheid voorkomen; dit was het juiste moment om alles opnieuw op te bouwen. Als antwoord op het verlangen naar een meer humane en rechtvaardige samenleving werd de verzorgingsstaat geïntroduceerd, met maatregelen voor solidariteit, door een evenwichtiger inkomensverdeling en de bescherming van armen, werklozen en ouderen. Bovendien werden maatregelen ingevoerd om gelijke toegang tot onderwijs en opleiding te bieden. Kortom, een beleid dat destijds door PvdA-leider Joop den Uyl bondig werd samengevat als ‘een eerlijker verdeling van kennis, macht en inkomen’. Die maatregelen konden worden gefinancierd door de economische impuls die de wederopbouw opleverde. Een andere belangrijke verandering in de samenleving, en nauw verbonden met het ontstaan van de verzorgingsstaat, was de overheveling van solidariteit van het gezin naar de samenleving als geheel. Iedereen had nu recht op zorg en op onderwijs en opleiding, ongeacht of familie dat kon (of wilde) betalen.

Een explosie van democratie

Niet alleen de economische verhoudingen veranderden, ook de traditionele gezagsverhoudingen kwamen onder vuur te liggen. In het spoor van de economische wederopbouw ontstond een golf van initiatieven om burgers

inspraak te geven in hun dagelijks leven. Deze roep om democratie kwam van onderop; het was het resultaat van snel toenemende protesten tegen het autoritaire gedrag van overheidsinstanties en bedrijfsbazen. Arbeiders, studenten, vrouwen, homo's, boeren, schoolkinderen en zoveel anderen, eisten inspraak op hun eigen werkplek, school, universiteit, fabriek, ook in het gezin en zelfs in bed! Vooral studenten en jongeren begonnen in opstand te komen tegen bestaande machtsstructuren. Hun protesten waren meer dan een simpele aanklacht tegen het bestaande gezag; ze toonden ook een snelgroeiend verlangen naar een meer participatieve democratie. En dat werkte. Op nationaal niveau werden overlegorganen opgericht en waren bedrijven, vakbonden en regeringen bereid om sociale overeenkomsten of contracten te sluiten. Ook op regionaal en lokaal niveau schoten allerlei comités en overlegprocedures als paddenstoelen uit de grond.

Democratie in de economie

Er werd steeds meer geïnvesteerd in democratie, ook met betrekking tot de economie. Democratische participatie werd een dynamisch en groeiend fenomeen. Er verspreidden zich allerlei vormen van democratie op de werkplek, en in het management van particuliere en overheidsbedrijven: inspraak, medezeggenschap, en andere vormen van werknemersinvloed, vaak ook in de beleidsvorming van de economie en van arbeidsverhoudingen. Werknemersparticipatie op de werkvloer - van taakverrijking tot zogenaamde autonome werkgroepen - was niet alleen een reactie op de groeiende vervreemding van het werk, maar diende ook om het werk op een meer coöperatieve manier gedaan te krijgen, suggesties serieus te nemen, en productieproblemen op te lossen. Op het niveau van de onderneming werden overlegorganen ingevoerd, waarin werknemersvertegenwoordigers met het management konden overleggen over de organisatie van het bedrijf. Veel van dergelijke regelingen bleven steken op het niveau van het uitvoerend management, en zijn vaak - met een zekere mate van scepsis - beschreven als 'thee, handdoeken en toilet democratie'. Toch blijkt uit onderzoek in een groot aantal landen dat werknemers het op prijs stellen om op zijn minst te worden geraadpleegd door het management, in plaats